

***IPOSTAZE DIN VIAȚA COTIDIANĂ ȘI MONDENĂ
LA ORADEA ÎN PERIOADA DUALISTĂ***

(Rezumat)

Lucrarea și-a propus să studieze viața de zi cu zi din Oradea în epoca dualistă, perioadă deosebit de importantă pentru dezvoltarea orașului. Probabil nu mai reprezintă pentru nimeni o noutate istoria epocii dualismului, fiind un subiect destul de prelucrat în ultimele două decenii, mai ales în ceea ce privește chestiunile de istorie politică și economică, care au primit mai multă atenție. Însă, cotidianul și modul de viață, activitățile de timp liber, relațiile sociale, pot fi considerate un teritoriu nedescoperit.

Chiar dacă, în ultima perioadă, a sporit interesul pentru istoria localităților mai importante, acestea trebuie prezentate într-un context european, fără a încerca să se caute paralelisme forțate, cu unele orașe de alt tip din România. Este cunoscut faptul că rezultatele istoriografiei maghiare și românești diferă în aprecierea unor fapte și fenomene legate de istoria acestor părți, de aceea lucrarea este mai sumară în aprecieri și mai bogată în date.

În demersul nostru, accentul este pus pe relațiile factorului uman cu spațiul urban, temă pe care am abordat-o din mai multe perspective, iar structural, am împărțit lucrarea în nouă unități tematice.

În prima parte, în introducere, am considerat că, nu trebuie ignorată nicidecum necesitatea cunoașterii nivelului de dezvoltare economico-socială și de modernizare a acestei localități, care au fost pașii în crearea unor condiții cât mai adecvate de viață.

Orașul înseamnă spațiu public, iar spațiul public este oglinda societății care o creează; istoria orașelor depinde de alegerile care au fost făcute în acest sens. Următoarele capitole sunt dedicate realizării un portret variat și complex al istoriei vieții cotidiene din Oradea dualistă. Începând cu al doilea capitol, acestea încep a fi prezentate prin structura locuinței, mobilierul și funcționalității sale, continuă cu alimentația, sistemul sanitar, de învățământ, siguranța publică și impactul acestor factori asupra evoluției vieții în general. Tot aici am inclus și aspecte ale mondenității, exemplificate prin diverse cadre și manifestări ale relațiilor sociale.

În capitolul trei, am încadrat femeia și particularitățile vieții sale sociale în această perioadă, care se exprimă și se face remarcată, mai ales prin diverse asociații și activități de caritate. Am considerat, astfel oportun și un capitol distinct, cu și despre vestimentația vremii,

deoarece moda, vrând, nevrând, prin normele sale, este un eșantion care influențează modul de viață; un cadru prielnic pentru etalarea bijuteriilor și veșmintelor la modă ar fi teatrul, balurile și petrecherile, toate prezentate în capitolul următor.

În continuare, am prezentat scenele manifestării vieții sociale și petrecerii timpului liber din urbea de pe malul Crișul Repede, exemplificate prin locurile de promenadă ale orașului, dar și spații publice bine definite, precum cafenele, restaurante și hoteluri. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, s-au caracterizat, în ansamblu, prin democratizarea jocurilor, distracțiilor și timpului liber, care, în principiu, trebuiau să fie accesibile tuturor categoriilor sociale, iar fenomenul care a reparat pierderea unor forme ludice în viața socială, a fost sportul. În capitolul șapte sunt dezbătute astfel, începuturile activității sportive din Oradea, împreună cu asociațiile și cluburile care au luat naștere în această perioadă. Pentru început, remarcabile au fost concursurile hipice, desfășurate în vecinătatea târgului de cai și cu precădere pe terenul de călărie care a funcționat pe locul actualului Parc Petőfi, utilizat inițial de către armată, cele de scrimă și de mers pe jos, precum și cele de ciclism și tenis de câmp. În sezonul rece, la mare modă era patinajul. Ceva mai târziu, s-a impus atletismul. Orașul era cucerit de noua distracție a secolului, adică de fotbal.

Cu trecerea timpului, datorită urbanizării s-au produs schimbări esențiale în modul de viață al oamenilor, idee dezvoltată în capitolele despre hoteluri, restaurante și cafenele. O cafenea adevărată avea o atmosferă proprie și o clientelă formată. Aici oamenii se întâlneau, discutau diverse probleme, citeau reviste, ziare, aflau noi informații. Dintre hoteluri, cele mai importante erau: Vulturul Negru, Pannónia, Rimanóczy. Proprietarii de pământ, care își petreceau sezonul de iarnă în Oradea, locuiau în aceste hoteluri. Hotelurile s-au adaptat pretențiilor vremii. De exemplu, în hotelul Vulturul Negru funcționa un lift, s-a introdus lumina electrică, instalația de apă, încălzire centrală, erau amenajate camere de baie, dar aceste detalii sunt descrise în capitolul opt.

În ultimul capitol, am tratat cele mai vechi băi cunoscute din țară, Băile Episcopiei și Băile Felix. Aceste stațiuni, datorită izvoarelor cu apă termală, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au cunoscut o înflorire turistică, devenind un loc terapeutic, inedit și mult îndrăgit de oaspeții vizitatori.

Cuvinte cheie: viață cotidiană, relații sociale, Oradea, secolul al XIX-lea, perioada dualista,

arhitectura, dezvoltare economică, structura demografică și etnică, modă și vestimentație, cafenea, restaurante, hoteluri, timp liber, activități și asociații sportive, turism, băi termale.

BIBLIOGRAFIE

I. Surse inedite

Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bihor

Fond *Primăria Municipiului Oradea*

Fond *Episcopia Romano-Catolică Oradea*

II. Surse editate

Călători străini despre Țările Române, vol. VI îngrijit de P. C. Maria Magdalena Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Maria Holban, București, 1981.

Biharmegye és Nagyvárad írásban és képből. A Nagyvárad Napló jubilearis albuma (1898-1913), Oradea, 1913.

Biharmegye és Nagyvárad cimtára, Nagyvárad, 1911.

Magyar Statisztikai Évkönyv, 1872.

Magyar Statisztikai Évkönyv, 1873.

Magyar Statisztikai Évkönyv, 1901.

Magyar Statisztikai Évkönyv, 1902.

Nagyvárad Almanachja, 1902.

Nagyvárad Képes Naptára, 1898.

Nagyvárad és Biharvármegye cím és lakjegyzéke, Nagyvárad, 1904.

Thirring, Gusztáv, *A magyar városok statisztikai évkönyve. Első rész*, Budapest, 1912.

III. Presă

Bihar – 1867, 1868.

Familia – 1867, 1869, 1880, 1895, 1895, 1897, 1904.

Nagyvárad Lapok – 1869, 1890, 1893, 1894, 1896, 1902, 1903, 1906, 1907, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913.

Nagyvárad – 1872, 1874, 1875, 1876, 1878, 1885, 1886, 1888, 1890, 1893, 1894, 1899, 1900, 1901, 1903, 1902, 1904, 1905, 1906, 1908, 1909, 1922.

Szabadság – 1887.

Tiszántúl – 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1914, 1915.

Vasárnapi Újság – 1879, 1880, 1907, 1909.

Új Idők – 1889, 1896, 1900.

IV. Memorialistică

Biró, Imre, „Várad emlékek”, în *Boldog Várad*, (coord.) Bálint István János, Budapest, 1992.
Jurnalul soției lui Nagy Iván (1883-1895), pp. 23-32.

V. Cărți, studii, articole, pagini web

Aba, Sándor, *Erdélyi fürdőkalauz. Gyógyfürdők, üdülőhelyek és gyógyforrások ismertetése*, Budapest, 1941.

Ágoston, Péter, Mártonffy, Marcell, *Jelentés a nagyvárad lakásügyi bizottságnak a nagyvárad alsónéposztályok lakás viszonyairól*, Nagyvárad, 1909.

Apáti, Tímea Susana, *Viața culturală a maghiarilor din bihor (1849-1918)*, Teză de doctorat, 2011, Oradea.

Árvay, József, *A magyar ipar*, Budapest, 1941.

“A társasági élet szerepe a XIX. században Budapest világvárossá válásában”, în *Tanulmányok Budapest Múltjából XXVIII*, 1999.

„A várostörténeti kutatások mai problémái Romániában”, în: *Tanulmányok Pécs történetéből 14. Várostörténet, helytörténet. Elmélet és módszertan*, (coord.) Vonyó József, Pécs, 2003.

Bácskai, Vera, Nagy, Lajos, *Piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*, Budapest, 1984.

Bársony, István, „Nők a vadászaton”, în *Vasárnapi Újság*, nr. LVI./31, 1 august 1909.

- Bazóki, Alajos, *A nagyváradi királyi jogakadémia százados múltja 1788-1888*, Budapest, 1889.
- Bél, Mátyás, *Bihar megye leírása*, Berettyóújfalú, 1980.
- Beluszky, Pál, *Magyarország városhálózata 1900-ban*, Budapest, 1990.
- Benda, Borbála, “Obiceiuri alimentare pe domeniile aristocratice și evoluția lor istorică”, în *Caiete de antropologie istorică*, nr. 1-2/ 8-9, 2006.
- Beniczky, Irma, *A nők hivatása*, Budapest, 1870.
- Beniczky, Irma, *Gyakorlati széptan*, Budapest, 1876.
- Biró, József, *Nagyvárad barokk és neoklasszikus művészeti emlékei*, Budapest, 1932.
- Borcea, Liviu, Gorun, Gheorghe (coord.), *Istoria orașului, Oradea*, 2003.
- Borcea, Liviu, *Memoria caselor*, Oradea, 2003.
- Borovszky, Samu, *Bihar vármegye és Nagyvárad*, Budapest, 1901.
- Braudel, Fernand, *Structurile cotidianului*, vol. I, București, 1986.
- Budaházy, Istvan, *Contribuții la istoria farmaciei orădene*, Oradea, 2007.
- Bunyitay, Vineze, „Drámai és operai előadások Nagyváradon a múlt században”, în *A Biharvármegyei és Nagyvárad régészeti és történelmi egyesület jelentése, 1888/92*, Nagyvárad, 1893.
- Bunyitay, Vince, Málnási Ödön, *A váradi püspökök a száműzetés s az újraalapítás korában 1566–1780*, Debrecen, 1935.
- Călușer Iudita, Sfârlea, T. “Istoricul Băilor termale 1 Mai de lângă Oradea”, în *Crisia* nr. X, 1980.
- Caragea, Cecilia, *Istoria aranjării părului*, București, 1999.
- Chiriac, Aurel, *Oradea. Pagini de istorie*, Oradea, 2003.
- Ciupală, Alin, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea – între public și privat*, București, 2003.
- Columbeanu, Sergiu, Velescu, Oliver “Registrul de la Oradea, un important document transilvan din secolul al XIII – lea”, în *Studii și articole de istorie*, nr. III, București, 1961.
- Constantin, Paul, *Arta în 1900 în România*, București, 1972.
- Corbin, Alain, *L'avènement des loisirs 1850-1960*, Paris, 1995.
- Cornea, Lucia, *Repertoriul vechilor ateliere fotografice din Oradea*, Oradea, 1999.
- Cosmescu, Ioan, *Turismul - fenomen complex contemporan*, București, 1998.
- Covaci, Veronica, „Din istoricul breslelor orașului Oradea”, în *Crisia*, nr. IX, 1979.

- Crișan, Ioan, „Noi contribuții privind istoricul Institutului de credit și economii Bihoreana din Oradea (1899-1918)”, în *Crisia*, nr. XI, 1981.
- Csapó, Katalin, Karner, Katalin, *Budapest az egyesítéstől az 1930-as évekig*, Budapest, 1999.
- Curinschi-Vorona, Gheorghe, *Istoria arhitecturii în România*, București, 1981.
- Dinu, Mihaela, *Geografia turismului*, București, 2002.
- Drimba, Lucian, „Al doilea turneu al lui Mihail Pascaly în Transilvania, 1871”, în *Cercetări de limbă și literatură*, Oradea, (red.) Victor V. Grecu, Oradea, vol. I, 1968.
- Dózsa F. Katalin, „Öltözködési szabályok a századfordulón”, în *Folia Historica*, nr. 4, Budapest, 1976.
- Dózsa, F. Katalin, *Régiségek könyve*, Editura Gondolat, Budapest, 1983.
- Dózsa, F. Katalin, „A női divat változásai 1850-1895 között”, în *Folia Historica* nr. 6, 1978.
- Dózsa, F. Katalin, *Letűnt idők, eltűnt divatok 1867-1945*, Editura Gondolat, Budapest, 1989.
- Dózsa, F. Katalin, „A menyasszonyi kelengye a városi rétegeknél 1867- 1914 között”, în *Folia Historica*, nr. 3, 1975.
- Dózsa, F. Katalin, „A szabóipar Magyarországon a dualizmus korában”, în: *Folia Historica*, nr. 2, 1973.
- Dózsa, F. Katalin, „A női divat változásai 1896-1914 között”, în *Folia Historica*, nr. 10, 1981.
- Dózsa, F. Katalin, „Osztrák-magyar kapcsolatok és kölcsönhatások a divat területén 1850-1916 között”, în *Folia Historica* nr. 5, 1977.
- Dulgău, Bujor, „Vizitele împăratului Francisc Iosif I la Oradea”, în *Interferențe intelectuale. Studia in honorem Aurel Chiriac sexagenarii*, Oradea, 2012.
- Dumazedier, Joffre, *Sociologie empirique du loisir-critique et contre critique de la civilisation du loisir*, Editions du Seuil, Paris, 1974.
- Emödi, János, „Istoria cărămizii în Bihor”, în *Crisia* XXXIV, Oradea, 2009.
- Ene, Cornelia, *Cartea ospitalității*, București, 2004.
- Engel, Pál, *Regatul Sfântului Ștefan. Istoria Ungariei Medievale, 895-1526*, Cluj-Napoca, 2006.
- Bihor–Biharmegye, Oradea–Nagyvárad kulturtörténete és öregdiákjainak emlékkönyve* (Red. Fehér Dezső), Oradea, 1933-1937.
- Faur, Viorel, Ioan Popovici, „Societatea culturală Dacia Traiană a studenților români din Bihor (1918-1919)”, în *Crisia* nr. X, 1980.
- Faur, Viorel, *Cultura românilor din Bihor (1849-1919)*, Oradea, 1992.

Fehér, Dezső, *Bihar-Biharmegye, Oradea-Nagyvárad kulturtörténete és öregdiák emlékkönyve*, Budapest, 1933-1937.

Fehér, Katalin, *Pannon Enciklopédia. Magyar ipar- és technikatörténet*, Budapest, 1999,

Filip, Teodor, Driha, Constantin, *File din istoria pompierilor bihoreni*, Oradea, 2001.

Fleisz János, „Aspecte ale vieții economice din Bihar între 1880-1917”, în *Crisia*, nr. X, 1980.

Fleisz János, *Város kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában*. Oradea, 1997.

Földes Éva, Kun László, Kutassi László, *A magyar testnevelés és sport története*, Budapest, 1977.

Gerő, László, *Az építészeti stílusok*, Budapest, 1972.

Gerő, Ödön, *Az én fővárosom*, Budapest, 1891.

Gyáni, Gábor, *Bérkaszárnya és nyomortelep. A budapesti munkáslakás múltja*, Budapest, 1992.

Gyimesi, Sándor, *A városok a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában*, Budapest, 1975.

Gvadányi József, *Egy falusi nótáriusnak budai utazása*, Franklin Társulat, Budapest, 1904.

Hârcă, Rodica *Decoratie murală. Stil 1900*, Oradea, 1998.

Hanák, Péter, *Polgári lakáskultúra a századfordulón*, Budapest, 1992.

Hochhauser, Ronald, *Contribuție la o istorie a industriei de fabrică la Oradea în perioada 1848-1948*, Oradea, 2010.

Hochhauser, Ronald, Sarca, Vasile, „Facturi comerciale tipărite în manieră secesion, în Oradea începutului de secol al XX-lea”, în *Biharia* nr. XXVII-XXX, Oradea 2006.

Horváth. Imre, *Nagyvárad története*, Oradea, 1942.

Hunfalvy János, *A magyar birodalom földirati fekvése, nagysága és vízszintes tagosúlata*, Budapest, 1886,

Hügel Ottó, *Nagyvárad és környéke. Útmutató*. Oradea, 1872.

Ignotus, *Emma asszony levelei*, Budapest, 1985.

Indig, Ottó, *A nagyvárad színház másfél évszázada (1798-1944)*, București, 1991.

Indig, Ottó, *A nagyvárad újságírás története*, Oradea 1999.

Ionciă, Maria, *Economia serviciilor teorie și practică*, București, 2003.

Ionescu, Mircea, *Băile Episcopiei*, Oradea, 1934.

Jósika Júlia, *Pályavezető fiatal leányok számára*, Budapest, 1885

- Kaspar, Claude, *Einführung in das touristische Management. St. Galler Beiträge zum Fremdenverkehr und zur Verkehrswirtschaft*, St. Gallen, 1990.
- Kelemen István, *Várad színésze*, Nagyvárad 1997.
- Kernáts, János, *A Szent László gyógyfürdő leírása*, Nagyvárad, 1904.
- Kernáts, János, *A Félix-gyógyfürdő ismertetése*, Oradea, 1898.
- K. Nagy Sándor, *A váradi színészet története 1799-1884*, Oradea, 1884.
- K. Nagy Sándor, *Bihar-ország. Útirajzok. I-II*, Oradea, 1884-1885.
- Koch, Wilfried, *Építészeti stílusok. Az európai építőművészet az ókortól napjainkig*, Budapest, 1997.
- Kókai, Sándor, „Bihar vármegye vonzásközpontjai a XIX század közepén”, in *Történeti Földrajzi Füzetek*, nr. 4, Nyíregyháza, 1997.
- Komzsik, Alajos, *A jászóvári premontrei kanonokrend Félix fürdője Pecze Szent-Mártonban*, Oradea, 1904.
- Konrád, Géza, „A korcsolyázó sportról”, in *Új Idők*, 14 ianuarie 1900.
- Kósa, László, *Magyar művelődéstörténet*, Budapest, 1998.
- Kósa, László, *Egyház, társadalom, hagyomány*, Budapest, 1993.
- Kószeghy, József, *Nagyvárad város közintézményeiről*, Oradea, 1913.
- Kovács, Dezső, *Falusi Vendéglátás Magyarországon*, Budapest, 2003.
- Krúdy, Gyula, *Ady Endre éjszakái*, Budapest, 1989.
- Kun, László, *Egyetemes testnevelés- és sporttörténet*, Budapest, 1984.
- Lakos Lajos, *Nagy-Várad múltja és jelenéből. A városi levéltár adatai alapjára*, Nagyvárad 1904.
- Le Goff, Jacques, *Civilizația Occidentului medieval*, București, 1970.
- Lengyel, Márton, *A turizmus általános elmélete*, Budapest, 2002.
- Lestyán, Sándor, *Gróf Sándor Móric az ördöglovas*, Budapest, 1942.
- Lupu Nicolae, *Hotelul – Economie și management*, București, 2005.
- Mărcuș, Ștefan, *Muzică și teatru în Bihor*, Oradea, 1935.
- Mayer, Antal, *A nagyváradi hévizek története természetrajzi, természet vegy – és gyógytani tekintetben*, Nagyvárad, 1861.
- Medve Imre, *A magyar gazdasszony teendői*, Budapest, 1872.
- Minciu Rodica, *Economia turismului*, București, 2005.
- Mircea, Ionela Simona, *Eternități de o clipă. Femininate și modă ieri și azi (1885-1914)*,

- Alba Iulia, 2008.
- Molnár, Ferenc, *Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten, 1870–1940*, Budapest, 1999.
- Molnár, Ferenc, *A pesti társaság. Pesti napló. Nyilvánosság Klub–Századvég*, Budapest, 1993.
- Mózes Teréz, „Comunitatea evreiască”, în *Istoria oraşului Oradea*, Oradea, 1995.
- Mullin, John Robert, „American Perceptions of German City Planning at the Turn of the Century (1976)”, în *Seria Landscape Architecture & Regional Planning*, nr. 35, Universitatea Massachusetts – Amherst.
- Munteanu, Laviniu, Grigore, Ludovic, *Băile Felix*, Bucureşti, 1975.
- Munteanu, Laviniu, Grigore, Ludovic, Jurcă Sever, *Băile Felix, Băile 1 Mai*, Bucureşti, 1987.
- Nagy, Endre, *Egy város regénye. A kabaré regénye*. Budapest, 1958.
- Nagy, Márton, *Régi nevek, régi regék*. Oradea, 1927.
- Naményi, Lajos, *A váradi színészet története*, Oradea, 1898.
- Nanu, Adina, *Artă, stil, costum*, Bucureşti, 2007.
- Neacşu Nicolae, Baron Petre, Snak Oscar, *Economia Turismului*, Bucureşti, 2006.
- Negoescu, Cristu S., *Ardealul nostru. Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, Bucureşti, 1919.
- Némethy Ferencz – Biró János, *Nagyváradi útmutató*, Oradea, 1901.
- Neş, Teodor, *Oameni din Bihor (1848-1918)*, Oradea, 1937.
- Nicoară, Simona *O istorie a secularizării. Avatarurile creştinismului şi triumfalismul noilor ere (sec. XIX-XX)*, vol. II, Cluj-Napoca 2006.
- Olian, Jo Anne, *Victorian and Edwardian Fashion from <<La Mode Illustrée>>*, New York, 1998
- Pagge, Samuel, *Anecdotes of the English Language; chiefly regarding the Local Dialect of London and its Environs*, London, 1803.
- Paşca, Mircea, *Habitatul orădean la începutul secolului al XX-lea*, Teză de doctorat, Oradea, 2008.
- Péter, I. Zoltán, *Imaginea definitivă a oraşului – Centrul istoric orădean*, în: *Istoria oraşului Oradea* (Red. Borcea Liviu – Gheorghe Gorun), Oradea, 1995.
- Péter, I. Zoltán, *3 secole de arhitectură orădeană*, Oradea, 2003.
- Péter, I. Zoltán, *Nagyvárad 900 éves múltja és épített öröksége*, Budapest, 2005.

Péter, I. Zoltán, *Nagyvárad építészeti emlékei a barokktól a szecesszióig*, Oradea, 1998.

Péter, I. Zoltán, *Mesélő képeklapok. Nagyvárad 1885-1915*. Budapest 2002.

Preisich, Gábor, *Budapest városépítésének története I. Buda visszavételétől a kiegyezésig*, Budapest, 1960.

Pop, Alexandru, "Farmacii orădene între anii 1850-1880", în *Crisia*, nr. XVII, 1987.

Pop, Ioan-Aurel, *Istoria Transilvaniei Medievale*, Cluj-Napoca, 2005.

Saly, Noémi, „A pesti kávéházak <<őskora>>”, în *Budapest Nagykávéház*, Catalogul Muzeului Ernst, 25 noiembrie 2001-6 ianuarie 2002.

Sitte, Camillo, *Arta construirii oraşelor*, Bucureşti, 1992.

Somogyi, Géza, *A nőkérdés hazai viszonyainkra való tekintettel*, Budapest, 1879.

Stanciulescu, Gabriela, *Managementul turismului durabil în centrele urbane*, Bucureşti, 2004.

Ştefănescu, Barbu, *Tehnică agricolă şi ritm de muncă în gospodăria ţărănească (sec. al XVIII –lea şi începutul sec. al XIX-lea)*, vol. I, Oradea, 1995.

Ştefănuţ, Ada, *Arta 1900 în România*, Bucureşti, 2008.

Tábori, Kornél, Székely Vladimír, *Az erkölcstelen Budapest*, Budapest, 1908.

Tábori, Kornél, *Pesti specialitások*, Budapest, 1914.

Tábori, Róbert, "Asszonyok klubja", în *Új Idők*, nr. III/13, 21 martie 1897.

Teatrul românesc la Oradea. Perspectivă monografică (Red. D. Chirilă, L. Drimba, M. Morariu, S. Vasilescu), Oradea, 2001.

Tegnap városa. A nagyváradai zsidóság emlékkönyve, (Red. Schön Dezső, Heller Mosce, Rubinstein Sándor, Groszmann Ödön, Gréda József, Rappaport Ottó), Tel-Aviv, 1981.

Telepy, Marcell, Hutyra G.Z., *A szentmártoni tanya, rendház, kastély, templom és közösség valamint a Felix fürdő története*, Oradea. 1997.

Tolnai, Lajos, *A sárga ház. Életképek*, Budapest, 1897.

Tóth, János, *Începuturile activităţii muzeografice din Bihor oglindite în „Nagyvárad”*, în: *Centenar muzeal Orădean*, Oradea, 1972.

Tóth, János, „Prezenţa lui Ady în literatura română”, în *Crisia*, nr. XX, 1990.

Tóth, János, *Începuturile activităţii asociaţiei medicilor, farmaciştilor şi naturaliştilor din Bihor*, *Crisia* nr. XXIII, 1993.

Tóth, Susana, „Târgurile din Oradea” (II), în *Biharia* nr. IX, Oradea, 1977.

Trencsényi Waldapfel Imre, *A régi Pest-Buda*, Budapest, 1944.

Tripón, Aurel, *Monografia almanah a Crişanei*, Oradea, 1937.

Umminger, Walter, *A sport krónikája*, Budapest, 1992.

Văduva, Ofelia, “Civilizația pâinii” în *Revista de etnografie și folclor*, nr. 5, București, 1993.

Volum comemorativ cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la înființarea spitalului din Oradea, Oradea, 1956

Ware, Susan, *Modern American Women – A Documentary History*, Chicago, Illinois, 1989.

Zsoldos, Benő, “London legelső női klubjai”, în *Vasárnapi Újság*, nr. LVI/32, 8 august 1909.

<http://nagyvarad-utcai.hupont.hu/7/varad-regi-kepeken>

<http://www.eptort.bme.hu/doc/egyeb/kastely.html>

<http://www.eptort.bme.hu/doc/egyeb/kastely.html>

<http://www.kislexikon.hu/honoracior.html>

http://www.kislexikon.hu/biedermeier_a.html

<http://www.oradeamea.com>

<http://www.pemberley.com/janeinfo/victcfsh.html>)
{ {PD} }

<http://www.artline.ro/Paul-Poiret---Regele-modei-13213-1-n.html>

<http://fdk.hu/tanulmanyok/letunt-idok-eltunt-divatok/iii-amire-a-divat-hat/>

<http://foaiaromaneasca.blogspot.ro/2012/02/invitatie-la-bal.html>

<http://www.codexcalixtinusfacsimil.com>

<http://www.bildarchivaustria.at/>

<http://www.soteriusvonsachsenheim.com/#/paintings-by-theodor-sockl/4574901539>

<http://www.habsburger.net/de/medien/die-familie-des-kaisers-von-osterreich-xylografie>